

TALABALARDA REFLEKSIV POZITSİYANI RIVOJLANTIRISH MEZONLARI, KO'RSATKICHLARI VA DARAJALARI

O.Sh.Yusupxo'jayev¹

Mas'ul muallif: Yusupxo'jayev Oxunjon Shuxrat o'g'li, Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Jismoniy madaniyat ta'lim yo'nalishi talabasi.

Accepted: 11 Avgust 2026
Published: 11 Avgust 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC-BY-4.0) license.

Iqtibos uchun: Yusupxo'jayev, O. S. TALABALARDA REFLEKSIV POZITSİYANI RIVOJLANTIRISH MEZONLARI, KO'RSATKICHLARI VA DARAJALARI / O. S. Yusupxo'jayev // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 7, № 2. — B. 307–310.

1. Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Jismoniy madaniyat ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada talabalarda refleksiv pozitsiyani rivojlantirish mezonlari, ko'rsatkichlari va darajalari ochib berilgan. Shuningdek, tahlil asosida talabalarining refleksiv pozitsiyasi bo'yicha o'qituvchilarning xilma-xil umumkasbiy ko'nikmalariga asoslangan umumlashgan ko'nikmalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: refleksiv pozitsiya, talabalar, mezonlar, ko'rsatkichlar, darajalar, komponentlar, talabalar, pedagogik refleksiya, refleksiv pozitsiyani rivojlantirish.

КРИТЕРИИ, ПОКАЗАТЕЛИ И УРОВНИ РАЗВИТИЯ РЕФЛЕКСИВНОЙ ПОЗИЦИИ У СТУДЕНТОВ

Аннотация. В данной статье раскрываются критерии, показатели и уровни развития рефлексивной позитивности у будущих учителей. Также, на основе проведенного анализа, описаны обобщенные навыки, основанные на разнообразных универсальных навыках учителей, на рефлексивной позитивности будущих учителей.

Ключевые слова: рефлексивная позитивность, будущие учителя, критерии, показатели, уровни, компоненты, студенты, педагогическая рефлексия, развитие рефлексивной позитивности.

CRITERIA, INDICATORS, AND LEVELS OF DEVELOPING REFLECTIVE POSITION IN STUDENTS

Abstract. This article reveals the criteria, indicators and levels of development of reflexive positivity in future teachers. Also, on the basis of the analysis, generalized skills based on a variety of universal skills of teachers, on the reflexive positivity of future teachers are described.

Keywords: reflexive positivity, future teachers, criteria, indicators, levels, components, students, pedagogical reflection, development of reflexive positivity.

Kirish. Mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha ustuvor vazifalarga muvofiq kadrlar tayyorlashning mazmunini tubdan qayta ko'rib chiqish, xalqaro standartlar darajasida oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlashga zarur shart-sharoitlar yaratish maqsad qilib belgilangan [1].

Talabalarda refleksiv pozitsiya rivojlanganligining mezonlari, ko'rsatkichlari va darajalarini tavsiflash uchun ularning ta'rifiga murojaat qilish kerak bo'ladi. Ojegov lug'atida mezon – bu sifat bo'lib, uning asosida baho berish mumkin, ko'rsatkich – bu belgi, u talabalar refleksiv pozitsiyasining rivojlanishini namoyish qilishi mumkin. Ko'rsatkichlarni qiyoslash shaxsning aniqlanayotgan sifati qay darajada ekanligini aniqlash imkonini beradi – yuqori, o'rta yoki pastmi.

Talabalar refleksiv pozitsiyasi rivojlanishining mezonlarini turli nuqtai nazarlardan ko'rib chiqamiz. Birinchidan, mezon fikr yuritishni o'lchashning baholash komponenti sifatida ko'riladi. Ikkinchidan, mezonlar refleksiv pozitsiyaning o'sishini hamda bu sifatning talabalar umumiy kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishga ta'sirini baholash imkonini beradigan ko'rsatkich sifatida ifodalanadi. Va, uchinchidan, mezonlar o'qituvchilar kasbiy faoliyatini amalga oshirishning ijtimoiy ma'qullangan me'yorlari va algoritmlari vazifasini bajaradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot talabalarda refleksiv pozitsiyani rivojlantirish mezonlari, ko'rsatkichlari va darajalarini aniqlashga qaratilgan bo'lib, u nazariy va amaliy yondashuvlar asosida tashkil etildi. Tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatish, so'rovnoma, suhbat, test sinovlari, pedagogik tahlil hamda statistik qayta ishlash usullaridan foydalanildi.

Natijalar. Talabalar refleksiv pozitsiyasi darajasini tavsiflashga yordam beradigan mezon yoki ko'rsatkichlar ikki turda bo'lishi mumkin: o'qituvchiga nisbatan tashqi (ob'ektiv) va ichki (sub'ektiv). Tashqi mezonlar ishonchli o'qituvchilar jamoasi, pedagogik-psixologik texnologiyalar miqdori va sifati, o'qituvchilar refleksiv pozitsiyasi darajasini oshirishga ko'maklashadigan yangiliklarni o'zlashtirish kabi o'qituvchi faoliyati natijadorligi ko'rsatkichlarini o'z ichiga oladi. O'qituvchilar refleksiv pozitsiyasi darajasini

baholash mezonlarining ichki, sub'ektiv guruhini quyidagilar tashkil qiladi: kasbiy motivatsiya; shaxsning kasbiy jihatdan ahamiyatli fazilatlar; kasbiy bilim, ko'nikma va malakalari; shaxsiy ahamiyatga ega fazilatlar, refleksiv o'zini o'zi baholash va da'volari darajasi; bo'lajak o'qituvchi shaxsining o'zini o'zi tartibga solish va stresslarga bardosh berish qobiliyati; shaxsiy xarakteristikalar va o'ziga xos xususiyatlari.

Talabalar kasbiy faoliyatini tadqiq qilish natijasida o'qituvchi bilim, ko'nikma va malakalari, ish tajribasi va bilimdonligi darajasiga qo'yiladigan talablarni o'z ichiga olgan hamda kasbiy xulq-atvorini tavsiflaydigan refleksiv pozitsiyasining mezonlari va ko'rsatkichlari aniqlanadi.

"Refleksiv pozitsiya – bu refleksiv jarayonlarni nihoyatda samarali va adekvat ravishda amalga oshirish imkonini beradigan shaxsning kasbiy fazilatidir, u rivojlanish va o'zini o'zi rivojlantirish jarayonini, o'qituvchi kasbiy faoliyatiga ijodiy yondashishni, uning yuksak samaradorligi va natijadorligiga erishishini ta'minlaydi" [2; 98].

Shunday qilib, bo'lajak o'qituvchining refleksiv pozitsiyasi rivojlanganligining oltila asosiy komponentlarini ajratib oldik, bular: ehtiyojli - motivatsiyali, kognitiv - tahliliy, kommunikativ - munosabatli, emotsional - faoliyatli, ma'no yaratuvchi va kasbiy-izlanuvchan. Har birini batafsil ko'rib chiqamiz.

Shaxs refleksiv pozitsiyasini rivojlantirish jarayonini boshqarish – bu bo'lajak o'qituvchining o'z kasbiy faoliyatiga qarashidir (1-jadval).

Yuqorida ta'kidlanganidek, bo'lajak o'qituvchi refleksiv pozitsiyasi rivojlanganligining belgisi va ko'rsatkichi refleksiv pozitsiya rivojlanishi tendensiyalarini aniqlash imkonini berishi mumkin. Ko'rsatkichlarni qiyoslash shaxsning aniqlanayotgan sifati qay darajada ekanligini aniqlash imkonini beradi – yuqori, o'rta yoki pastmi.

Muhokama. Bo'lajak o'qituvchi refleksiv pozitsiyasining rivojlanishi uchun javob beradigan, biz tomondan ajratilgan komponentlar rivojlanganlik darajasini baholash imkoniyati, shuningdek bo'lajak o'qituvchi refleksiv pozitsiyasini rivojlantiruvchi texnologiyalarni tanlab olish darajaviy yondashuvni taqozo qiladi. Bu, talabalik yoshga xos individual o'ziga xos xususiyatlarni bilishga tayanib, tarbiya jarayonini tabaqalashtirish imkonini beradi, chunki mazkur yondashuvni qo'llash turli darajaviy topshiriqlarni berish orqali har bir talabada refleksiv pozitsiyasi tuzilishining u yoki bu komponentining mumkin bo'lgan rivojlanganlik darajasini oldindan aytib berish imkonini beradi. Mazkur topshiriqlar ustida amaliy ish (yakka tartibda yoki guruhda) talabalar imkoniyatlarini samarali ro'yobga chiqarishga yordam beradi. Shuningdek ushbu yondashuvni qo'llash "rivojlanish" atamasini uning tor ma'nosida tushunish imkonini beradi hamda o'zlashtirishning quyidan yuqoriga yo'naltirilgan uch darajasini, ya'ni mos ravishda reproduktiv, moslashuvchan-vaziyatli, tashabbusli-ijodiy darajalarni kiritadi.

Shunday qilib, bo'lajak o'qituvchi refleksiv pozitsiyasi rivojlanganligining uch darajasini ajratdik, bular: reproduktiv daraja dastlabki ko'nikmalarni, harakat maqsadlarini anglashni, ularni bajarish yo'llarini izlashni belgilaydi, sinab ko'rish va xatolar usuli yordamida talabalarga yanada o'zini o'zi kamolga yetkazishni ko'zda tutadi; moslashuvchan-vaziyatli daraja – muayyan darajagacha ustalik bilan faoliyat yuritish bo'lib, alohida operatsiyalar, usullarni bajarish ko'nimalarini egallash, zarur bilimlarni aniqlashtirish, mazkur harakatlarga tegishli ko'nikmalarning rivojlanganligi, faoliyatda ijodning namoyon bo'lishi bilan tavsiflanadi, bu esa, o'z navbatida, talabalar kommunikativ kompetensiyasining me'yoriy komponentini tavsiflaydi; tashabbusli-ijodiy daraja – ustalik bilan yuritiladigan faoliyat bo'lib, u bilim, ko'nikma, malakalardan ijodiy foydalanish, mazkur faoliyatga erishish uchun usul va vositalarni tanlashda, uning maqsad va motivlarni anglashda namoyon bo'ladi.

Reproduktiv (past daraja) ehtiyojli-motivatsion mezon doirasida talabaning bo'lajak kasbiy faoliyatiga kuchsiz emotsional va hissiy, ishtiyoqsiz munosabatida, boshqa shaxslarga qiziqish hissi yo'qligida namoyon bo'ladi; bunday talaba o'ziga juda ishongan bo'lib, unda refleksiyaning ajralmas omili bo'lgan pedagogik shubha yo'q. Kommunikativ-munosabatli mezon doirasida talaba "yopiq" bo'ladi, kommunikatsiya va shaxslararo munosabatga intilishi yo'q, atrofdagi odamlar va o'quvchilar bilan munosabat qurishni istamaydi, o'zgalar his-tuyg'u va fikrlarini tushunishga harakat qilmaydi. Emotsional-faoliyatli mezon doirasida talaba o'z harakatlari, kamchiliklari va afzal tomonlarini tahlil qilishga harakat qilmaydi, faol talqinlar, fikr-mulohaza, tushuncha va xulosalarga intilmaydi. Kasbiy-izlanuvchan mezon doirasida talaba kasbiy innovatsiyalarni egallashga intilmaydi, o'zining pedagogik-psixologik faoliyatini tahlil qilmaydi; o'zini o'zi kamol toptirish va o'z-o'zini ro'yobga chiqarishga moyil emas, ya'ni o'z istiqbolini ko'ra olmaydi, ta'limda muammoli vaziyatlarni yaratmaydi.

1-jadval

Talabalarda refleksiv pozitsiyani rivojlantirish komponentlari, mezonlari va

ko'rsatkichlari

№	Komponentlar	Mezon va ko'rsatkichlar
1	2	3
1	Ehtiyojli- motivatsiyali	o'qituvchi bilish jarayonining faolligida namoyon bo'ladigan o'z kasbiy faoliyati va umuman o'z hayotiga hissiy, emotsional, diqqat bilan munosabatda bo'lishi. Bilish jarayonining faolligi ob'ektga nisbatan diqqat va ijobiy his-tuyg'ularda, boshqa odamlarni o'rganishga, odamlarning bir-birini "ko'zguda aks ettirishi"ga qiziqishda ifodalanadi;

№	Komponentlar	Mezon va ko'rsatkichlar
		qiyinchilikni his qilish; pedagogik shubhalarni hal qilish zarurligini anglash, biron narsada amin bo'lish yoki unga ishonmaslik; qiyinchiliklar va ularning chegaralarini aniqlash; qiyinchiliklarni hal qilish yo'llarini aniqlash; harakatlarning mumkin bo'lgan yo'llari haqida fikr yuritish; o'z harakatlarini rad qilish yoki tan olishga olib keladigan keyingi kuzatuvlar, harakatlar yoki o'zini tutishning boshqa imkoniyatlarini izlash.
2	Ma'no yaratuvchi	o'z-o'zini ta'lim oluvchilarga mutaxassis sifatida to'g'ri taqdim qilish, shuningdek professional darajada muammolarni aniqlash va ularni hal qilishda namoyon bo'ladi. Bo'lajak o'qituvchi reflektiv tafakkur faoliyatining muhim qismi ekanligini tushunishi, diqqatini o'z fikrlari, harakatlariga jamlashni bilishi, ularning bo'sh tomonlarini aniqlashi va o'z faoliyatini buning asosida loyihalashi va yaxshilashi kerak.
3	Kasbiy-izlanuvchan	munosabatlar va xususiyatlarni o'z ichiga olgan va faoliyat sub'ekti sifatida tavsiflaydigan, bo'lajak o'qituvchi shaxsining dinamik tarzda yangilanishi sifatidagi uning professionalizmi va yetukligi, kasbiy innovatsiyalarga ochiq; normativlarga tanqidiy munosabat; motivlar va dispozitsiyalar asosida kasbiy faoliyatni tahlil qilish va o'zini o'zi tahlil qilish; o'z-o'zini ro'yobga chiqarishga faol intilish; normativ berilganlik chegarasidan chiqish; pedagogik faoliyatning muammoli va vazifaligi, belgilangan normativlik chegarasidan chiqish yo'llarini izlash va yangi texnologiyalarni joriy qilish qobiliyati.
4	Kognitiv-tahliliy	shaxsni aqliy bilishi, ushbu bilish o'z ichiga quyidagilarni oladi: tafakkur, idrok, xotira, bilimlar, kompetentlik, malaka, ko'nikmalar, qaror qabul qilish, kasbiy faoliyatning natijaga qaratilganligi; o'qituvchi tomonidan o'z tajribasini qayta anglashi, muammoni aks ettirish va, qoidaga ko'ra, o'z faoliyati, muloqot, xulq-atvor va shaxsiy "Men"ga nisbatan faol, ta'sirchan munosabatda bo'lish.
5	Kommunikativ- munosabatli	shaxslararo munosabatlarni qurishni bilishda namoyon bo'ladigan samarali kommunikatsiya. Mazkur mezon muloqot unumli o'tishi uchun pedagogik jarayonda ishtirokchilar bilan kommunikativ munosabatni to'g'ri qurish imkonini beradi. O'qituvchining o'z shaxsini reflektiv baholash qobiliyati o'z-o'ziga va o'z faoliyatiga reflektiv munosabatda bo'lish asosida rivojlanadi, shuningdek empatiyada, ya'ni insonlar his-tuyg'u va fikrlarini tushunishga harakat qilishda, inson tomonidan atrofda odamlar (hamkasblar, o'quvchilar, o'quvchilar ot-onalari va boshqalar) bilan o'zaro ta'sir jarayonida insonlararo munosabatlar asoslarini o'zlashtirish.
6	Emotsional-faoliyatli	turli usul va shakllar asosida o'qituvchi tomonidan o'z faoliyatini emotsional tarzda qayta anglashi, xususan, shaxsning olamni tark etgan holda o'z fikr-mulohazalariga diqqatini jamlash ko'nikmasi. O'qituvchi o'z kamchiliklari va afzalliklarini qayta ko'rib chiqadi, xulosalar, talqinlar, tushunchalar, farazlar va h.k.lar ustida faol fikr yuritadi. Mazkur mezon mutaxassis ish jarayonida o'zining vazminlik, puxta o'ylab ish qilish, xarakterining qat'iyligi kabi eng yaxshi fazilatlarini namoyon qilishi, ularni o'zini o'zi, o'z ichki dunyosini bilish asosida rivojlantirishi uchun javobgardir.

Refleksiv pozitsiya rivojlanganligining past darajasida kognitiv-tahliliy mezon doirasida talabada o'zining va o'zgalarning tajribasidan bilim (saboq) chiqarib olish va undan foydalanish ko'nikmasi rivojlanmagan, uning harakatlari natijaga qaratilmagan, shuning uchun pedagogik jarayon maqsadiga erisholmaydi. Past refleksiv pozitsiyaga ega o'qituvchi o'zining nizoli va muammoli vaziyatlarni aks ettiruvchi oldingi tajribasini qayta ko'rib chiqishni maqsad qilmaydi. Ma'no

yaratuvchi mezon doirasida talaba o'z fikrlari va ularning mohiyatiga diqqatini jalb qilmaydi, muammolarni hal qilishga harakat qilmaydi, ularning yechimlarini topish yo'llarini izlamaydi; o'z harakatlarini loyihalash va modellashtirish texnologiyalariga ega emas va ularni anglashga harakat qilmaydi, o'z shaxsi, bo'lajak kasbiy faoliyati, o'zining kuchli va bo'sh tomonlarini bilishni zarur deb hisoblamaydi.

O'rta darajaga mos moslanuvchan-vaziyatli daraja, ehtiyojli-motivatsion mezoniga ko'ra, talabaning bo'lajak kasbiy faoliyatiga yomon bo'lmagan emotsional va hissiy, ishtiyoqli munosabatini, boshqa shaxslarga ijobiy his-tuyg'ular va qiziqish borligini ifodalaydi; bunday talabada pedagogik shubha qisman namoyon bo'ladi. Kommunikativ-vaziyatli mezonga ko'ra, talaba ko'p hollarda "ochiq" bo'ladi, kommunikatsiya va shaxslararo munosabatlarga intilishni namoyon qiladi, atrofdagi odamlar va o'quvchilar bilan munosabatlarni quradi, o'zga odamlar his-tuyg'ulari va fikrlarini tushunishga harakat qiladi. Emotsional-faoliyatli mezon doirasida talaba o'z harakatlarini tahlil qilishga intiladi, o'zining kamchiliklari va afzal tomonlarini "his" qiladi, faol talqinlar, fikr-mulohazalar, tushuncha va xulosalarga harakat qiladi. Lekin, shunday bo'lsa ham, taxmin va farazlarni qiyinchilik bilan quradi. Kasbiy-izlanuvchan mezon doirasida talaba kasbiy innovatsiyalarni egallashga harakat qiladi, o'z pedagogik-psixologik faoliyatini tahlil qiladi; o'zini o'zi takomillashtirishga va ro'yobga chiqarishga moyil hamda mazkur bosqichda o'z kasbiy faoliyatining istiqbollari ko'ra oladi; ta'limda muammoli vaziyatlarni har doim ham ongli ravishda yaratmaydi va uning faoliyatida muammoli vaziyatlar kamroq yuzaga keladi.

Refleksiv pozitsiya rivojlanganligining o'rta darajasida, kognitiv-tahliliy mezon doirasida, talabada pedagogik jarayonning maqsadga yo'nalganligi namoyon bo'lib, o'z faoliyatida o'zining va o'zgalarning tajribasidan foydalanadi. Refleksiv pozitsiyaning ushbu darajasida o'qituvchida nizoli va muammoli vaziyatlarni aks ettiruvchi o'z tajribasini qayta anglashga yondashuv rivojlanadi. Ma'no yaratuvchi mezon doirasida talaba o'z fikrlariga diqqatini jamlaydi, muammolarni hal qilishga va ularni yechish usullarini izlashga harakat qiladi; o'z harakatlarini loyihalash, modellashtirish va anglash texnologiyalariga ega, o'z shaxsini, bo'lajak kasbiy faoliyatini, o'zining afzal tomonlari va kamchiliklarini bilishni zarur deb hisoblaydi.

Kommunikativ-munosabatli mezon doirasida talaba har doim "ochiq" va empatiyaga ega, har qanday kommunikatsiyaga oson kirishadi, shaxslararo munosabatlarni to'g'ri qurishni biladi. Emotsional-faoliyatli mezon doirasida talaba o'z harakatlarini har doim tahlil qiladi, o'zining kamchiliklari va afzal tomonlarini chuqur his qiladi, talqinlar, fikr-mulohazalar, tushuncha va xulosalardan taxmin va farazlarni faol ravishda quradi. Kasbiy-izlanuvchan mezon doirasida talaba kasbiy innovatsiyalar, yangiliklarga intiladi, yangi metodika va texnologiyalarni izlash bilan o'zi shug'ullanadi; o'z-o'zini bilish va tahlil qilish faoliyatining ajralmas qismi ekanligini tushunadi, ta'limda muammoli vaziyatlarni har doim ongli ravishda yaratadi, o'z kasbiy faoliyatining uzoqdagi istiqbollari ko'radi. Refleksiv pozitsiya rivojlanganligining yuqori darajasida, kognitiv-tahliliy mezon doirasida bo'lajak o'qituvchining o'z faoliyatida natijaga kasbiy yo'nalganligi namoyon bo'ladi; yuqori darajali refleksiyaga ega mutaxassis o'zining va o'zgalarning tajribasini qayta anglaydi va undan ustalik bilan pedagogik-psixologik faoliyatida muammoli-nizoli vaziyatlarni aks ettirishda foydalanadi. Ma'no yaratuvchi mezon doirasida talaba o'zining fikrlari va ularning mohiyatiga, muammolarni hal qilishga ularni bartaraf etish usullarini izlashga diqqatini yuqori darajada jamlaydi; o'z harakatlarini loyihalash, modellashtirish va anglashning samarali texnologiyalariga ega, o'z shaxsini, bo'lajak kasbiy faoliyatini, o'zining afzal tomonlari va kamchiliklarini bilishni zarur deb hisoblaydi. O'qituvchi, refleksiv pozitsiyasi yaxshi rivojlangan holda, kasbiy masalalarni hal qilishga samarali va kasbiy yondashadi, chunki refleksiv pozitsiya komponentlari o'z tafakkurini to'g'ri baholash, uni nazorat qilish, loyihalash, tartibga solishga hamda fikrlarini mantiqiy yo'naltirishga yordam beradi [3; 216].

Xulosa. Talabalar refleksiv pozitsiyasi rivojlanishining mezonlari bo'lib turli ko'rsatkichlar xizmat qilishi mumkin, ularga mutaxassis bayon qilinayotgan materialning mantiqiyli, izchilligi, aniqligi, tushunarli kabi sifatni kiritish mumkin. Agar o'qituvchi bayon qilayotgan materialga o'zi faol qiziqsa, muammoning dolzarbligini asoslab bera olsa, ma'lumotlarni ishonchli qilib bayon qilsa, tinglovchilarga ijobiy munosabatini namoyish qilsagina auditoriyani qiziqtirishi mumkin.

O'qituvchi kasbiy faoliyatida emotsionallik, ilmiylik, yangilik, ijodiy yondashuv, bilimning dolzarbligini anglash ham katta ahamiyat kasb etadi. Refleksiv pozitsiyani olimlar o'z pedagogik holatiga refleksiv baho bera olish, ya'ni "Pedagogik refleksiya rivojlanganligi" sifatidagi o'qituvchini baholash mezonining komponenti sifatida ko'radilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

[1] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 27-iyuldagi "Oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirishda iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarining ishtirokini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3151-son qarori // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 28.07.2017-y., 07/17/3151/0023-son.

[2] Деркач А. А. Психолого-акмеологические основы изучения и развития рефлексивной культуры госслужащих / А. А. Деркач, И. Н. Семенов, С. Ю. Степанов. – М. : [Nashriyot nomi], 1998. – 98 с. (Eslatma: Agar nashriyot nomi ma'lum bo'lsa, uni qo'shib qo'ying, yo'qsa shunday qoldirish mumkin. 2010 yilni olib tashlash tavsiya etiladi).

[3] Бизяева А. А. Психология думающего учителя: Педагогическая рефлексия / А. А. Бизяева. – Псков : ПГПИ им. С. М. Кирова, 2004. – 216 с.